

HET VERDWENEN HUIS “DE SLEUTEL” OP DE ZANDBERG

Onderhavig werk, dat het in 1712 gebouwd huis De Sleutel op de Zandberg behandelt, is uitgevoerd in het raam van een onderzoek geleid door Prof. Dr. F. Van Tyghem (Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde R.U.G.) gewijd aan verdwenen 18e-eeuwse woonhuizen in Gent.

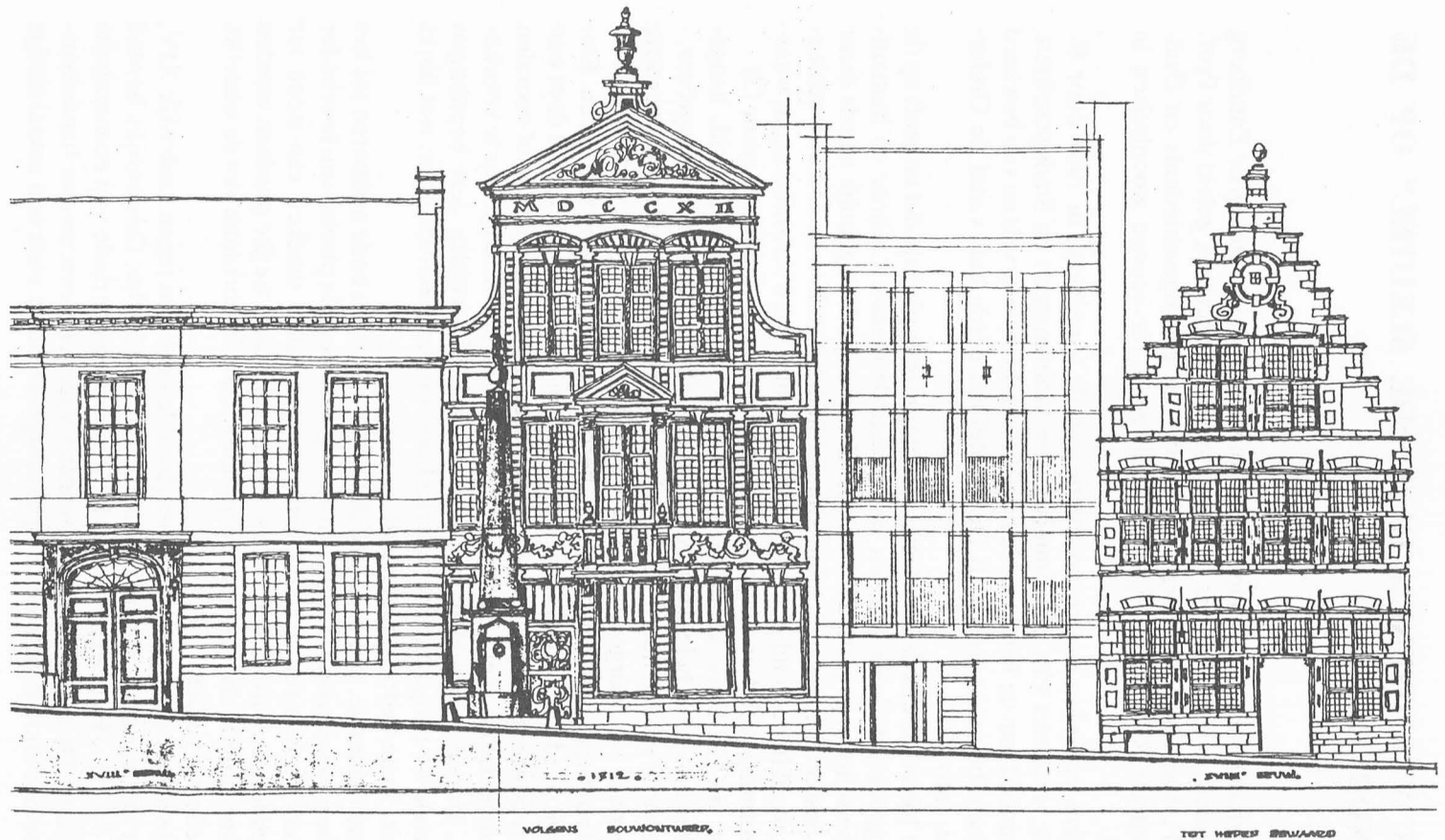
Volgens een plan van reconstructie van de Zandberg, in 1966 door R. Warie, architect van de Commissie der Monumenten en Stadsgezichten, opgemaakt aan de hand van de nog bestaande oude gevels en van bewaard gebleven bouwaanvragen, is De Sleutel het derde huis vanaf de Onderstraat. (afb. 1)

In de 16e eeuw was de Zandberg, trechtervormig pleintje dat uitsteekt op de Hoogpoort, de kern van een wijk waar de meeste Latijnse en humanistische scholen gevestigd waren (1). Er werd op dat ogenblik steeds meer zorg besteed aan de verfraaiing van het stedelijk milieu en de stadsvernieuwing werd in de hand gewerkt door een aantal bouwverordeningen, waarvan sommige reeds in voege waren sinds het einde van de 14e eeuw (2).

Vanaf de 17e eeuw kende Gent een drukke bouwbedrijvigheid, aangewakkerd door het beleid van Albrecht en Isabella. Het versteningsproces, - de evolutie van het huis uit hout en leem naar het stenen huis - wordt ernstig aangepakt en doorgevoerd. Dit was het gevolg van het verbod houten gevels te herstellen, herschilderen, herbouwen of nieuw op te trekken. Een toelage werd uitgekeerd voor het vervangen van een houten gevel door een façade in steen (3). Het bouwen van huizen met houten gevels, of voorzien van stroodaken, werd hoofdzakelijk verboden om brandgevaar te voorkomen. In een stadsreglement van 8 Januari 1671 werden deze bepalingen herhaald en aangevuld met allerlei bouwkundige voorschriften, wat blijkt uit art. 7 van bedoeld reglement :

“Dienvolghende, om een ijgelyck te encouragieren ende assisteren tot het bouwen van schoone huusen, sal an de gone, die jnde plaetse van haerlieder hauten ghevels ter straetewaerts de selve sullen maeken van steen ter hoochde ten minsten van twee staigien, van stadts weghe ghedaen worden sulcken bijlech als men naer de qualiteyt ende importantie van de weercke sal redelick vinden.” (4)

Na de achteruitgang veroorzaakt door de oorlogen tegen Lodewijk XIV, volgt een tijdperk van betrekkelijke bloei onder het Oostenrijks bewind (1714-1792). Het begin van de 18e eeuw is een periode van economische welvaart. De eerste fabrieken worden opgericht, een nieuwe handelaarsklasse ontwikkelt zich die de opdrachtgever wordt voor een aantal statige

1. Onuitgegeven plan van reconstitutie van de Zandberg, door R. Warie, architect van de Commissie der Monumenten en Stadsgezichten van de stad Gent, 1966.

herenhuizen (hôtels) in het centrum van Gent. Maar ook de kleinere burgerij wordt welstellend, verbouwt haar huizen en versiert ze rijkelijk. De subsidies die de stad toekent voor het vervangen van een houten gevel door een stenen, draagt hiertoe in hoge mate bij (5).

In de 18e eeuw is de Zandberg vooral bebouwd met burgers- en herenwoningen met brede bepleisterde lijstgevels : aan de Oostzijde, naast het huis vander Meersche, staan typische 18e-eeuwse klok- en lijstgevels die in 1950 afgebroken worden voor het bouwen van de nieuwe vleugel van het klooster van de Zusters van de Kindsheid Jesu (6).

De Zandberg, die deel uitmaakt van de Sint Baafsparochie, bevatte 16 huizen volgens de gegevens uit 1662 van een politiemeester (7). F. De Potter vermeldt er evenveel in zijn werk "Gent van den oudsten tijd tot heden" en zegt over De Sleutel dat het in 1711 "zijn eerste steenen gevel" krijgt; tot dan toe had het dus nog een houten gevel (8).

De studie over dit verdwenen huis kan op gegevens steunen opgeleverd door het bestaan van de bouwaanvragen, verordend door de termen van art. 9 van het Reglement op het bouwen van 1671, die bepalen : "Ende en sal niemant vermoghen eenighe nieuwe ghevels te bouwen, ten sij an schepenen alvooren oock overbrijnghende de modelle, omme daerop ghedelibereert te worden, of de selve ghemaect worden naer den heesch van de weercke." (9)

De bouwaanvragen, op gezegeld papier ingediend, zijn uitgedrukt in een geëikte tekst door een Procureur opgesteld en onderworpen aan de goedkeuring van een Commissie van de Schepenen van de Keure, samengesteld uit twee schepenen, een secretaris en één of twee erscheiders. De Commissie bezoekt de bouwplaats, maakt verslag op en treft dan een beslissing. (afb. 2) De bouwaanvragen zijn vergezeld van de "modellen", die het gevelontwerp of de gevelopstand van de geplande bouw weergeven. Bijna nooit is er een grondplan bijgevoegd, tenzij wanneer er een wijziging aan de rooilijn optreedt. Het komt eerder zeldzaam voor dat de bouwheer een doorsnede van de gevel voorlegt. (afb. 3) Die "modellen" zijn vaak mooie aquarellen of pentekeningen, met waterverf ingekleurd. De aard van het bouw materiaal wordt in stereotiepe kleuren weergegeven : blauw- of groen-grijs voor de dakpartijen, rood voor de bakstenenvlakken, blauw voor de granieten sokkels of voor hardsteen, wit voor kalkzandsteen, geel voor hout. De schaal is in Gentse voeten (1 voet = 12 duimen of 0,298 m.). Alle aanvragen en plannen dragen de datum van de bouwvraag, doch vermelden zelden de naam van de architect (10).

Die bouwaanvragen werden vanaf 1625 tot 1796 bewaard en bevinden zich thans in het Stadsarchief van Gent (11). Er bestaan er ongeveer 6000 waarvan nagenoeg 2500 met tekeningen en ze vormen een basisinformatie voor de studie van de Gentse privé-architectuur. De waarde van dit documentatiemateriaal werd pas op het einde van de 19e eeuw ontdekt. In deze peri-

ode werd veelvuldig gebruik gemaakt van de bestaande plannen voor de restauratie of de reconstructie van historische gevels, als voorbereiding tot de Wereldtentoonstelling te Gent in 1913.

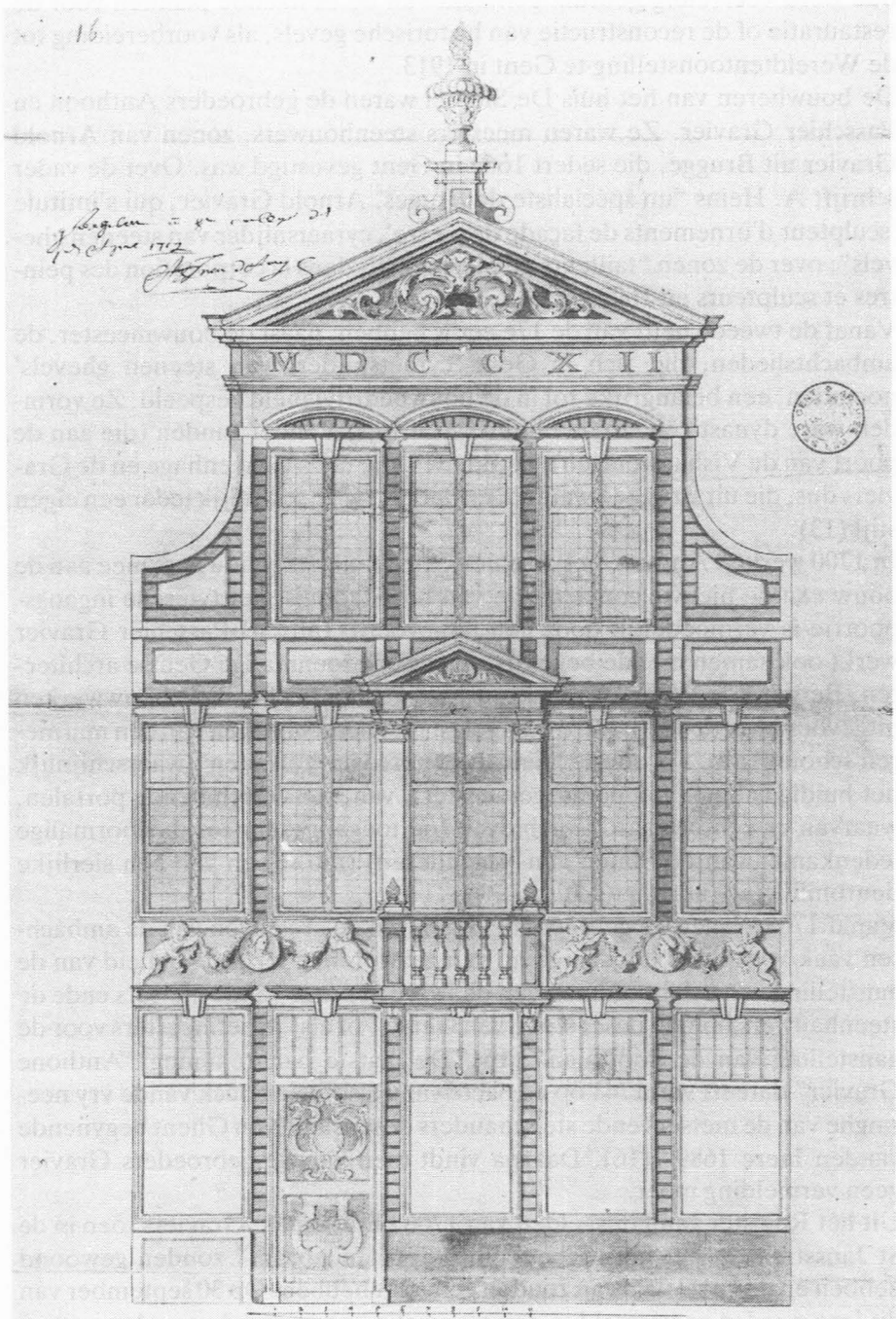
De bouwheren van het huis De Sleutel waren de gebroeders Anthoon en Passchier Gravier. Ze waren meesters steenhouwers, zonen van Arnold Gravier uit Brugge, die sedert 1663 in Gent gevestigd was. Over de vader schrijft A. Heins “un spécialiste de Bruges, Arnold Gravier, qui s'intitule ‘sculpteur d'ornements de façade de pierre’, cyraetsnijder van steenen ghevels”; over de zonen “tailleurs de pierre reçus dans la corporation des peintres et sculpteurs en 1699” (12).

Vanaf de tweede helft van de 17e eeuw hebben, naast de bouwmeester, de ambachtslieden, die zich in Gent ‘cyraetsnijders van steenen ghevels’ noemden, een belangrijke rol in de bouwbedrijvigheid gespeeld. Ze vormden ware dynastieën, zo de families Matthijs, Vander Linden (die aan de poort van de Vishal werkten), de Baudes, die uit 's Gravenhage en de Graviers dus, die uit Brugge kwamen, en hadden waarschijnlijk ieder een eigen stijl (13).

In 1700 werken Antoon en Passchier Gravier als steenhouwers mee aan de bouw van de nieuwe conciergerie van het Stadhuis; het typische ingangspoortje is vermoedelijk door hen uitgevoerd. (afb. 4) Passchier Gravier werkt ook samen met de bekendste onder de toenmalige Gentse architecten, Bernard de Wilde, wanneer in 1728-29 aan het stadhuis bouwwerken uitgevoerd worden. Hij werd o.a. gelast met het sculpteren van een marmere schouw (afb. 5) voor de ‘nieuwe camere van retraits’ (waarschijnlijk het huidig cabinet van de burgemeester), van vier verschillende portalen, waarvan er één bewaard is gebleven (de toegangsdeur tot de voormalige ledenkamer van de Staten van Vlaanderen) (afb. 6) en van een sierlijke deuromlijsting (afb. 7). (14)

Vanaf 1708 komen de gebroeders Gravier in de archieven van de ambachten vaak voor in de hoedanigheid van gezworenen ter gelegenheid van de aanstelling van een hoofdman van de “vrye nerynge vande metsers ende de steenhauwers binnen deser stede van Gendt” of als “pruefmeesters voor de aanstelling van de hooftman” (15). De laatste handtekening “Anthone Gravier” dateert van 1741 op de “acte van Resolucie boeck vande vry neeringhe van de metsers ende steenhouders deser stede van Ghent begynende vanden Iaere 1689” (16). Daarna vindt men van de gebroeders Gravier geen vermelding meer.

Uit het Register van Huisgelden van 1706 blijkt dat de Graviers toen in de St Jansstraat in het huis “ghenoempt den Hellebrant” zouden gewoond hebben en de gevel daarvan zouden gemaakt hebben. Op 30 september van dit jaar worden ze vermeld in een transactie “gepasseerd voor den notaris Anthone van den Bogaert” tussen hen beiden en Philips Wouman “in huwelijck met Marie Anne Gravier”, hun zuster. Bij het overlijden van

3. Het 'model' van De Sleutel.

hun schoonbroer Philips Wouman, wordt in de Staat van Goederen van 1723 opgetekend dat ze op de Zandberg wonen (17).

Het staat dus vast dat de gebroeders Gravier niet enkel hun huis op de Zandberg, maar ook nog andere bouwwerken zouden uitgevoerd hebben, wat begrijpelijk is gezien hun beroep van sieraadsnijders van stenen gevels (18). De vraag kan dan ook gesteld worden of het nog bestaande Hotel Schamp gelegen in de Veldstraat (huidige C & A), in 1717-1721 opgetrokken (afb. 9 en 10), ook niet door hen zou uitgevoerd zijn, de gelijkenis met De Sleutel in acht genomen. In 'Bouwen door de eeuwen heen' wordt van dit hotel gezegd dat het gebouwd is naar een ontwerp van Bernard de Wilde, met wie de gebroeders Gravier later samenwerkten (19).

Het 'model' van De Sleutel vertoont een sierlijke hoofdvorm, een horizontaal afgelijnde halsgevel, bestaande uit 5 traveeën en 3 bouwlagen, met een driehoekig fronton, waarop een vaas op sokkel, als gevelbekroning. (afb. 1 en 3).

De gevel heeft, met uitzondering van de ingangspartij, aangebracht tussen de 1e en de 3e travee, een algemeen symmetrische vorm en een open karakter ingevolge het groot aantal vensters. Deze zijn door vlakke bossage met elkaar verbonden, behalve in de 2e bouwlaag waar het middenvenster, dat een fronton draagt en geflankeerd is door 2 pilasters, een geheel vormt met de vensters van de 2e en de 4e travee.

Uit de kleuren, op de tekening aangebracht, kan opgemaakt worden dat volgende materialen gebruikt werden :

hardsteen (blauwe kleur) voor bossage tussen het venster, voor de muur in uitgewerkte stenen onder de traveeën 3,4 en 5 van de benedenverdieping en voor het balcon, met uitzondering van de balustrade;

kalkzandsteen (witte kleur) voor het deel onder travee 1 van de benedenverdieping, voor de pilasters, de frontons, de balusters, voor de putti en de medaillons;

hout (gele kleur) voor de deur.

De granaatappels van het balcon, de cijfers op het fronton, de top van de siervaas op het gevelfronton waren verguld.

De rechthoekige lijstvensters van de 1e bouwlaag, gevat in platte bossage, zonder middenstijl, bestaan uit twee delen : het onderste deel heeft een raam uit één stuk, het bovenste een raam met roeden boven een gestrekte tussendorpel. De ingangspartij en de vensters van de 1e, 4e en 5e travee zijn afgedekt met geprofileerde waterlijsten met een naar onder toe afgeschuinde sluitsteen, versierd met ribbels. Op de consoles aan weerszijden van het middenvenster rust de balconplaat.

De deur bevat in het bovenste paneel een symmetrisch bladmotief, vertrekkend uit een gekrulde dubbele voet, vanwaar de bladeren, verbredend, uitgroeien om een centraal medaillon met een bloemenlijst te omringen; in het onderste paneel is een meer eenvoudig, plat motief ingeschreven, dat

4. Ingangspoortje van de conciergerie van het Stadhuis van Gent, met datum MDCC.

steunt op een in klauwen uitlopende voet.

De zesdelige vensters van de 2e bouwlaag, met een gebeeldhouwde middenstijl, zijn horizontaal in drie verdeeld door 2 gestrekte tussendorpels. De middentravee, omlijst door 2 pilasters met een kapiteel van de ionische orde, heeft een balcon afgezet met een balustrade bestaande uit 5 balusters en 2 geprofileerde hoekstukken die een granaatappel dragen. Dezelfde waterlijsten en sluitstenen als voor de vensters van de 1e bouwlaag dekken deze van de overige traveeën af. De balconplaat rust aan de uiteinden op 2 afgeschuinde consoles met parel- of bladmotief. De borstweringen onder de vensters, rechts en links van het balcon, zijn versierd met een centraal médaillon met een vrouwenbuste, en zijn omringd met guirlandes, door zwevende putti gedragen. Het driehoekig fronton in lijstwerk, boven het middenvenster, heeft een vlak entablement met schelpmotief en rankwerk in het veld.

Dezelfde vensters als die van de 2e bouwlaag vindt men terug in de 3e middentraveeën van de 3e bouwlaag, ditmaal bekroond met een geprofileerd rondboogfronton. Het boogveld in bossage rust op een afgeschuinde sluitsteen. De borstwering bestaat uit vlakke, rechthoekige, geprofileerde stenen platen in vlakke bossage gevat. De zijstukken, in geprofileerde stenen platen, aan beide zijden van de gevel, zijn eveneens door vlakke bossage omgeven.

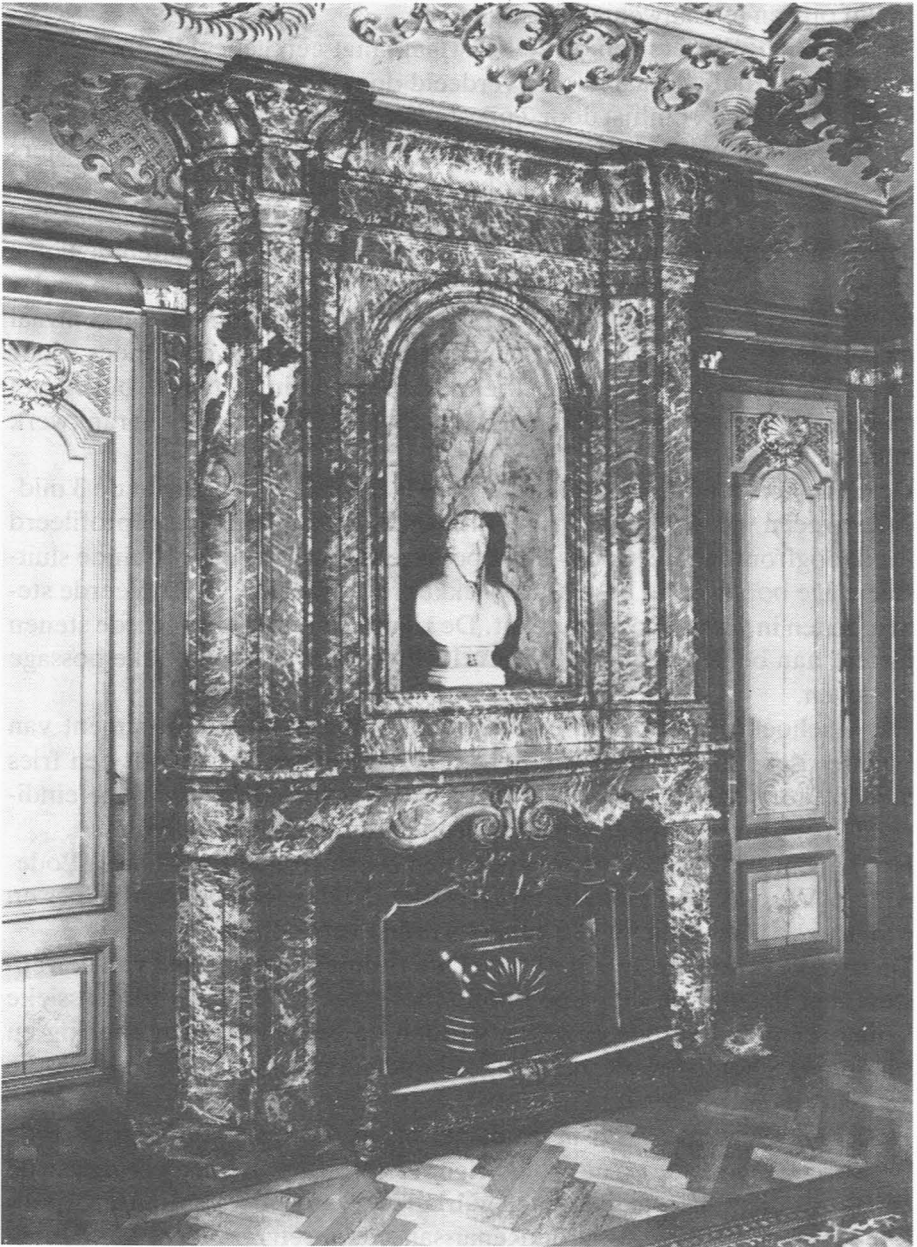
Het driehoekig lijstfronton in de gevelaflijning heeft een ornament van symmetrische krulmotieven in het veld. Het entablement bevat een fries met de datum MDCCXII. De geveltop wordt gevormd door een vaas eindigend in een granaatappel op een geprofileerde sokkel met zijvoluten.

Het huis, in 1712 gebouwd, vertoont een classicerende Barok-stijl (Lodewijk XIV), dit is een mengstijl waarin hier de klassieke bouwprincipes en een drukke versiering tot een geheel worden versmolten.

De strakke ordonnantie van de gevel, de ritmische groepering van de vensters, het belang van de piano nobile (bel-étage), zijn duidelijk klassieke kenmerken; er kan ook gewezen worden op de frontons (driehoekig en rondbogig), het lijstwerk, de rustig gehouden onderbouw, de pilasters die het balcon omlijsten.

De Barok-elementen zijn in de eerste plaats vertegenwoordigd door de halsvormige geveltop en de pronkerige versiering op de borstwering van de eerste verdieping : médaillons, guirlandes van bloemenkransen, putti (althoewel men die reeds in de Renaissance aantreft). Andere karakteristieke onderdelen zijn het schelpwerk, de siervaas op de geveltop, met de door binnenwaarts gekrulde voluten omlijste sokkel, de ingang deur met decoratief rankwerk.

Deze gevel vertoont, op détails na, de algemene karakteristieken van de Gentse gevels van de 1e helft van de 18e eeuw : een belangrijk tympanon; een halsvormige geveltop met een vaas als bekroning; balustrades; borst-

5. Marmeren schoorsteen in het kabinet van de burgemeester, door Passchier Gravier, 1728-29.

weringen overdadig versierd met casementen, vruchtenslingers en putti; vlakke panelen in Balegemse steen.

Bij vergelijking met andere gebouwen valt het op dat dit kleinburgerlijk betrekkelijk smal huis (26 voet d.i. 7.75 m. breedte) meer overeenstemt met hotels van de grote burgerij dan met eenvoudiger woningen.

De hypothese dat de gebroeders Gravier ook het Hotel Schamp, de typische Lodewijk XIV herenwoning uit 1717-1721 (afb. 9 en 10) zouden gebouwd hebben, eventueel in samenwerking met Bernard de Wilde, steunt op het aantal gelijkaardige kenmerken, - hoewel op grotere schaal uitgevoerd wat het Hotel Schamp betreft - die De Sleutel en het Hotel Schamp vertonen.

Volgende stijlelementen komen in dit opzicht in aanmerking.

Vooreerst is daar de algemene vorm van de gevel met de horizontale aflijning, de symmetrie, het open karakter bekomen door het groot aantal rechthoekige vensters met roedeverdeling, die in de 2e en 3e bouwlaag omringd zijn door vlakke bossage, de halsvormige geveltop.

De 1e bouwlaag is vrij eenvoudig (de ingangspartij uitgezonderd) : de gelijke vorm van vensters met geprofileerde waterlijsten en sluitstenen met ribbels, dezelfde consoles aan weerszijden van travee 2 en 6, waarop de balconplaten rusten; de muur onder de vensters die in uitgewerkte steen uitgevoerd is.

De 2e bouwlaag (piano nobile) vertoont, op details na, dezelfde middentravee met driehoekig fronton in lijstwerk (hier bekroond met schelp- en dolfinmotief) : de deurvenster is omlijst door 2 pilasters, de balcon met balustrade uit 7 balusters (van nagenoeg dezelfde vorm als deze van De Sleutel) en geprofileerde hoekstukken; in de overige traveeën treft men identieke vensters aan als deze van de 3e bouwlaag van De Sleutel, met geprofileerd rondbogig fronton en boogveld met bossage; omdat er 7 traveeën zijn, is er een balcon in de 2e en in de 6e travee. Men bemerkt verder de sculpturale versiering in de borstwering onder de vensters van traveeën 1-3-5-7 van de 2e bouwlaag : het centraal médaillon omringd door 2 griffioenen.

De 3 middentraveeën van de 3e bouwlaag zijn in halsvorm uitgebouwd en door een fronton met ornament in het veld bekroond. De geveltop draagt een vaas op geprofileerde sokkel.

Wat de verdere geschiedenis betreft, wordt reeds in 1907 in 'Inventaire archéologique de Gand' (20) over De Sleutel gezegd : "la maison aujourd'hui démolie". Uit opzoekingen in de registers van het Kadaster te Gent (die echter maar tot rond 1830 teruggaan) is gebleken dat het huis reeds vóór 1824-26 afgebroken was. Uit de documenten van het Stadsarchief kon ook niet opgemaakt worden wat het lot van dit huis geweest is.

De herinnering aan De Sleutel is nochtans niet helemaal verdwenen. Na het bouwen, in 1905-1909, van het postgebouw en de nieuw St Michielsbrug, werd, tussen de Koornmarkt en het St Michielsplein, de St Michiels-

6. Ingangsportaal van de voormalige ledenkamer van de Staten van Vlaanderen, door Passchier Gravier, 1728-29.

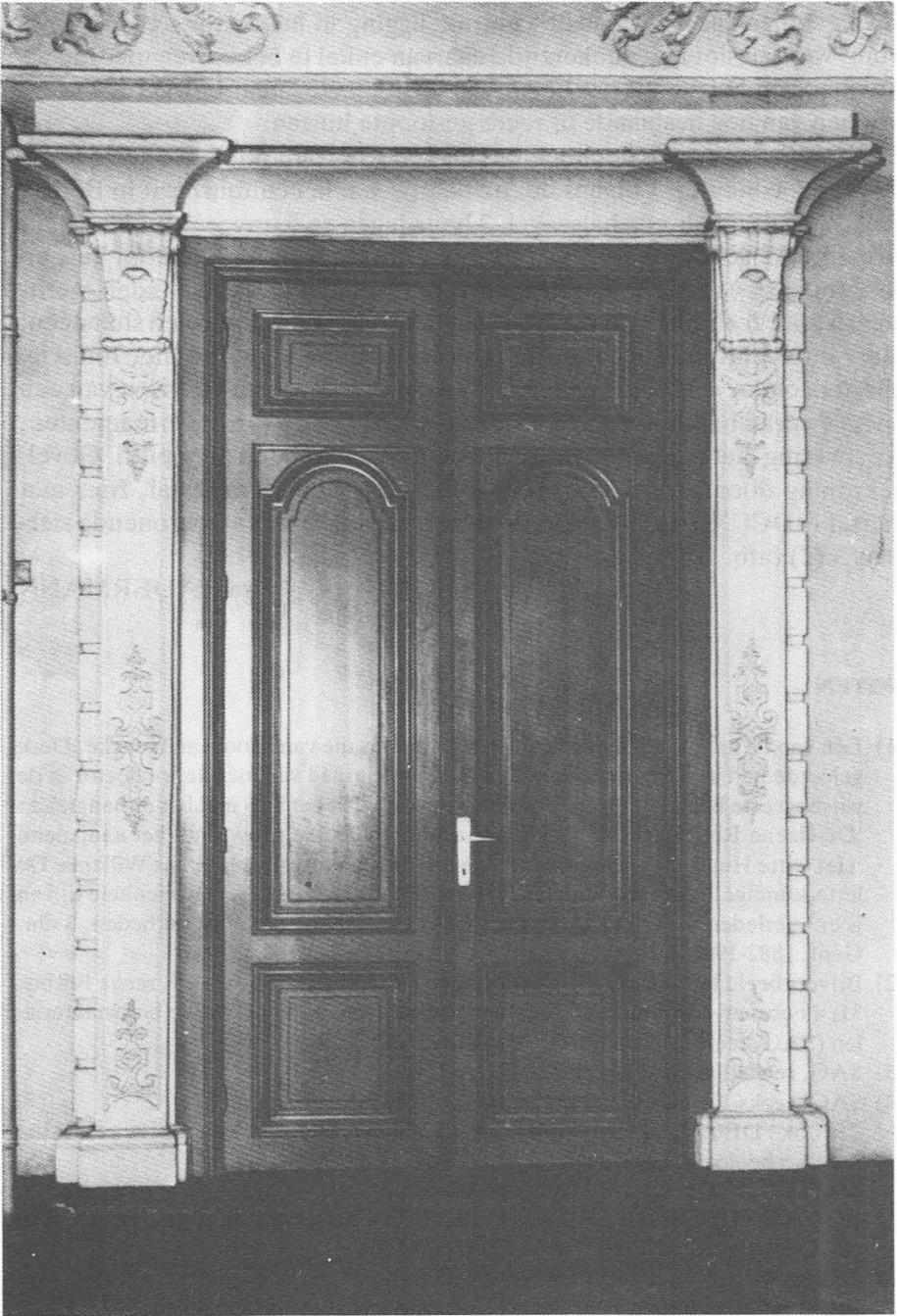
helling aangelegd. Wegens de centrale ligging in het historisch stadscentrum, werd besloten de linkerzijde daarvan enkel te bebouwen met reconstructies van huizen uit het begin van de 18e eeuw naar bewaarde bouwplannen van nog bestaande of reeds gesloopte huizen.

Zo is het 5e huis vanaf het hoekhuis met de Koornmarkt de reплик geworden van De Sleutel. Volgens de 'Inventaris van het cultuurbezit in België' een : "rijhuis met brede halsgevel, 2 bouwlagen en 5 traveeën onder zadeldak, in 1912 gebouwd volgens de bouwaanvraag van een gesloopt huis op de Zandberg van 1712. Hardstenen voorgevel met imitatie banden, geritmeerd door rechthoekige vensters met bekronende driuplijs en sluitsteen. Markante centrale travee op de bovenverdieping afgelijnd met Ionische pilasters onder een hoofdstel met 3-hoekig fronton en voorzien van een opengewerkt balkon; zekere Lodewijk XV invloed in de ornamenten; borstwering met médaillons en festoenen, vastgehouden door putti. Gevelbekroning door middel van hoofdstel met gelede architraaf, fries met jaartal MDCCXII en 3-hoekig fronton met rankwerk en bekronende siervaas". (2) (afb. 10)

Elsa HADERMANN

NOTEN

- (1) Eén van de meest befaamde van die scholen was die van Eloo van Houcke. Deze geleerde had in Parijs gestudeerd en in 1504 de graad van meester of doctor in de wijsbegeerte behaald. Op de Zandberg gevestigd in het huis met het uithangteken 'De cleene Roose' was de genoemde school in de 18e eeuw, met het aanpalend 'Het witte Huus', het eigendom van de erfgenamen van Pieter-Frans Willems. De letterkundige Jan-Frans Willems (1793-1846) woonde er gedurende enkele tijd en is er overleden. - POTTER, F. De : Gent van den oudsten tijd tot heden. 8 dln. Gent, 1882-1901. Deel 5, p. 586-593.
- (2) Bijvoorbeeld het verbod stro te gebruiken als dakbedekking (SAG, reeks 108 bis, 31, 4 Februari 1374) en het uitoefenen van controle op de gebruikte bouwmaterialen (SAG, reeks 108 bis, 31, 27 Augustus 1540).
- (3) SAG, reeks 108 bis, 31, 4 Juli 1618.
- (4) SAG, reeks 108 bis, 31, 8 Januari 1671.
Zie ook : DECAVELE, J. Private gevelarchitectuur; Gent 17de en 18e eeuw. In : Stadsarcheologie, 1978, Jg. 2, nr. 3, p. 2-11.
POTTER, F. De. op. cit. Deel 1, p. 575-578.
- (5) BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN. Inventaris van het cultuurbezit in België. Deel 4 na. Stad Gent. Gent, 1976. p. XXI.
- (6) *ibid.* p. 567.
- (7) Justus Billet, politiemeester nauw bij de stadsvernieuwing betrokken. SAG, Hs. J. Billet. Polityboekc.
- (8) POTTER, F. De. op. cit. Deel 5, p. 593.
- (9) *ibid.* Deel 1, p. 576
SAG, reeks 108 bis, 31, 8 Januari 1671.

7. Deuromlijsting van het kabinet van de burgemeester, door Passchier Gravier, 1728-29.

- (10) AFSCHRIFT VAN DE BOUWAANVRAAG VAN DE SLEUTEL (afb. 2), 1712.

Aanvraag door de meesters steenhouwers Passchier en Anthoon Gravier om de houten gevel van een huis, gelegen op de Zandberg, te mogen afbreken en door een stenen gevel te vervangen volgens het bijgevoegd model (afb. 3).

“Aen mijn Edele Heeren Schepenen vande Keure;

Suplierende verthoont reverentelijck Passchier Gravier ende Anthoon Gravier meesters steenhouders deser stede, proprietarissen van eenen huijse stede ende erfve ghestaen ende ghelegghen op den Sandtberg, van auts ghenaeamt den Sleutel ende alsoo sij van jntentie syn af te breken den hauten ghevel van t' voorseijde huijs ten straeten, ende van nieuws doen opmaken jn steen jn ghevolghe vande gheanexeerde modelle, al t' welcke niet en vermach te gheschieden sonder preal-label consent ende visitatie van U Edelen ende alsoo den supliant van noode heeft te verlegghen de vuijle ende stijckende riole ende gote liggghende teghen hunnen huijse, ende de selve te legghen jn conformiteijte van de begonste nieuwe greppe, liggghende voor den huijse van den peerde smet.

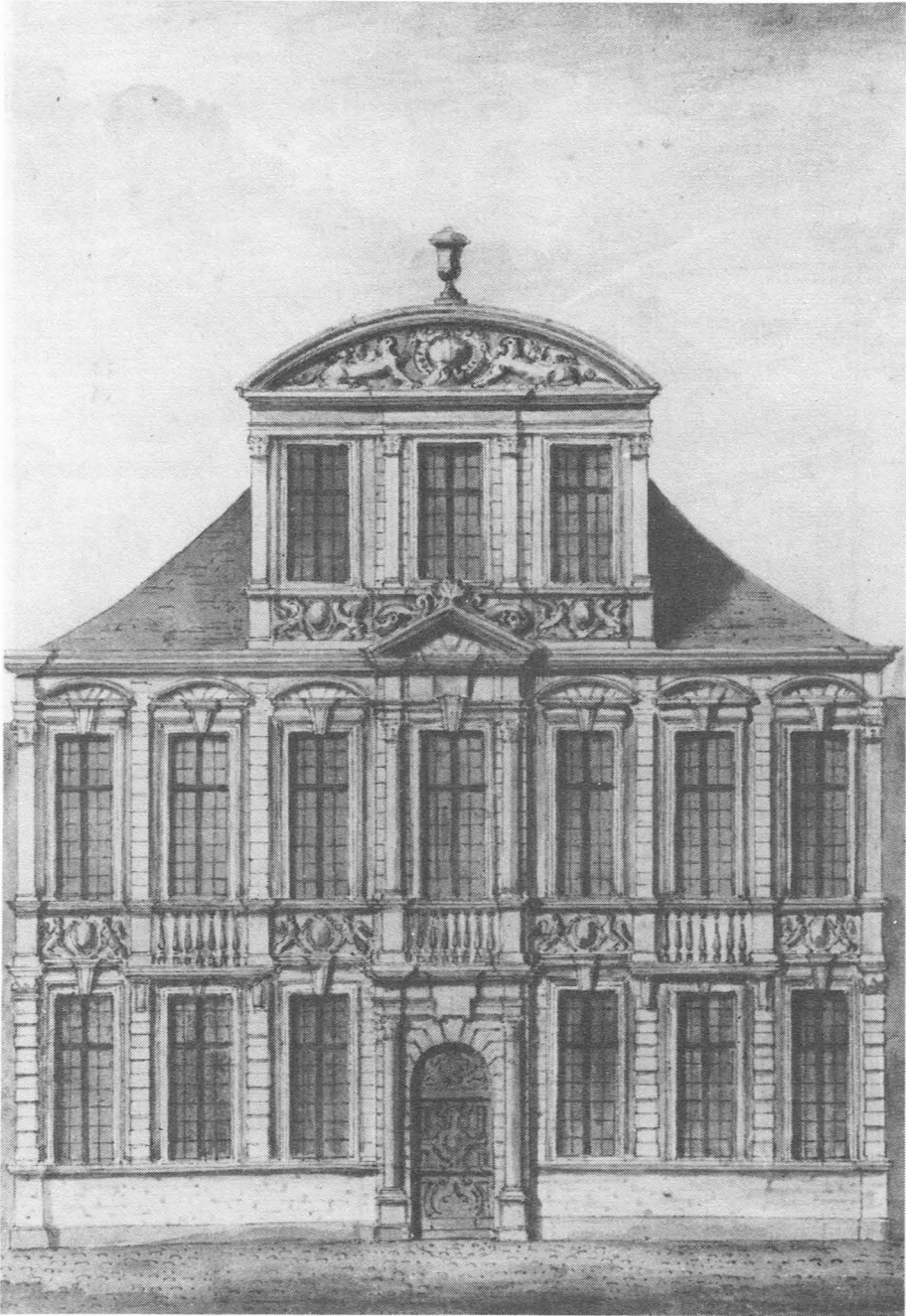
Biddende de selve ghedient te wesen ten effecte voorseijt te deputeren commissarissen uetten collegie, met den ontfangher vande wercke ende de erfscheeders, omme naer hunlieden raport aende suplianten t'accorderen hun versoeck, twelcke doende etc.

De suplianten in persone.”

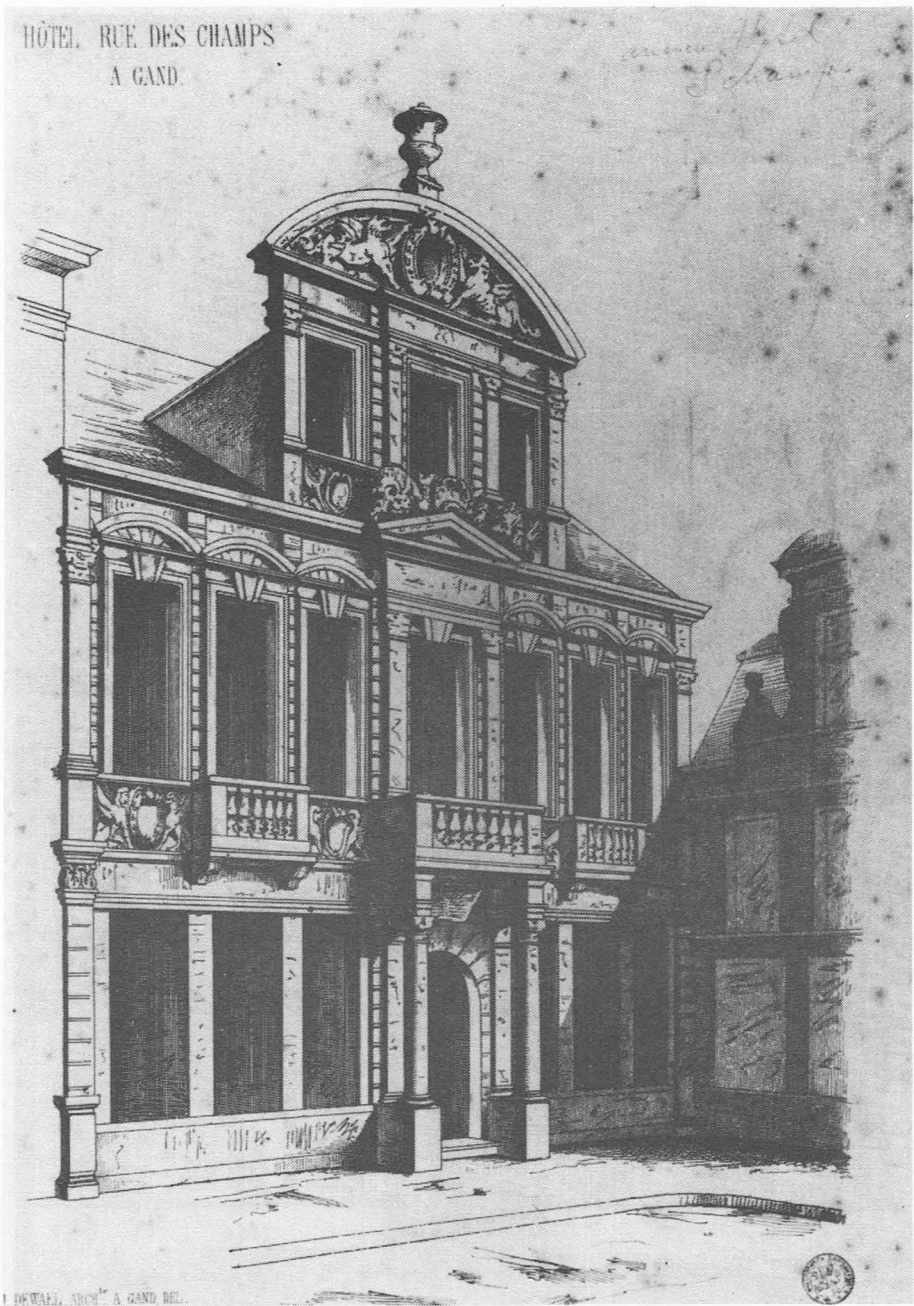
SAG, reeks 535/359, 4.

Zie ook : FRANSE FRANJE NAAR GENTSE MAAT. De burgerbouwkunst te Gent in de 18de eeuw. Tentoonstellingscatalogus, Gent, 1984, p. 8.

- (11) SAG reeks 535.
5 à 6000 bouwaanvragen, per straat geclasseerd, 400 bundels.
- (12) HEINS A., HAEGHEN, V. Vander, Anciennes façades gantoises. Gent, 1907. p. 9, nr. 20.
- (13) DERUELLE, M. Oude Gentse gevels. In : Kultureel Jaarboek van de provincie Oost-Vlaanderen, 1949, Band I. Gent, 1950, p. 257-287.
- (14) TYGHEM, F. Van. Hèt Stadhuis van Gent. 2 dln. Gent, 1978. Deel 1, p. 200, 317; deel 2, p. 531-535.
- (15) SAG reeks 177/2 - f° 55, 60.
- (16) SAG reeks 177/3 - f° 55.
- (17) SAG reeks 330 nr 237 - f° 297.
- (18) In het werk van A. HEINS en V. Vander HAEGHEN (op. cit. p. 10. nr. 27) wordt een “dessin de lucarne de 1727 signé P. Gravier” afgebeeld, met, in de marge, een nota : “Opden 22en Ianuarij 1727 is den wens van bouwen geaccordeert voor dese dackvenster boven de stallen...”, die getekend is “P. vanden Meersche de Berchem” en “P. Gravier”. (afb. 8)
- (19) BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN. op. cit. p. 508.
- (20) HAEGHEN, V. Vander. Inventaire archéologique de Gand. Gent, 1907. Fasc. XLIII, p. 427.
- (21) BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN. op. cit. p. 458-460-nr. 5, p. 649 nr. 1165.

9. Hotel Schamp, aquarel door Aug. Van den Eynde (Atlas Goetghebuer III, inv. V, 62).

10. Hotel Schamp, litho Ch. Claesen, 1884 in J. Dewael 'Vestiges de notre art national' pl. 3 (Atlas Goetghebuer III, inv. 62).

11. Repliek van 'De Sleutel' (2e huis van rechts) op de St Michielshelling.

HERKOMST VAN DE FOTOS

STADSARCHIEF GENT : 1, 2, 3, 8, 9, 10.

Prof. Dr. F. VAN TYGHEM : 4, 5, 6, 7.

RIJKSDIENST VOOR MONUMENTEN- en LANDSCHAPSZORG (uit : BOUWEN DOOR DE EEUWEN HEEN) : 11.

UITHANGBORDEN TE GENT (Vervolg)

LEGENDEN, VERTELLINGEN EN MYTHOLOGIE hebben ook een rol gespeeld in de naamgeving van onze uithangtekens. Zeemeerminnen, wildemannen, Bacchus, Uilenspiegel, de vier “Heemers”, “Eemers” of “Heemskinderen”, Roeland, de gelaarsde kat, Reinaert de vos, de fortuin, Neptunus, Mercurius enz. waren zowat overal op uithangborden afgebeeld.

Een drakenkop troffen we als sierelement aan op het smeedijzeren galgje aan een uithangbord in het *Gewad* en de draak zelf op een bord aan een herberg in de *Cataloniëstraat*. (zie ook de “Gouden Draak” in het Museum voor Volkskunde te Gent.)

Aan het poppentheater *Magie* in de *Haspelstraat* herkennen we een tovenaer in een klomp, silhouet in plaatijzer uitgeknipt, terwijl de “Gelaarsde Kat” eveneens in schaduwbeeld, met kettingetjes aan een galgje bengelde bij een antiquair in de *Jan Breydelstraat*.

In haar bijzonder belangrijke collecties bezit het *Gents Museum voor Volkskunde* een eigenaardig, uit plaatijzer gesneden uithangbord, een dansende vrouw die met beide handen een doek boven 't hoofd laat wuiven. Het is duidelijk de symbolische afbeelding van “Vrouw Fortuna”, als uithangteken een motief dat minstens een drietal eeuwen oud is.

Uit de uithangbordenreeks van de Cramer (1913) pikken we nog een paar voorbeelden met de vertelling als motief nl. “A la Terre Promise” en “A la Fontaine de Jouvence”. De druiventrossen symboliseerden het beloofde land terwijl het zeskantige fonteintje waarbij een naakte baby speelt, de verjongingsbron uitbeeldt, schilderijtjes op hout uitgevoerd zoals de rest van de reeks van dezelfde kunstenaar.

Tenslotte nog een woord over het moderne uithangteken “The Oliver Twist”, metalen, beschilderd bord dat aan de gevel van een “pub” op het *Sint-Baafsplein* te zien is. Het rechthoekig voorwerp is aan weerszijden beschilderd met personages uit het boek van Charles Dickens.

Dergelijke uithangborden zijn typisch Engelse produkten en te Gent